

Prof. dr. Michal Reiman DrSc

Posudek na bakalářskou práci Varvary Zujevovy „Fenomen UPA v diskuzích a sporech 90. let v Ukrajině“.

Pro svou práci autorka zvolila složité a navíc ideově a politicky velmi *exponované* téma. Ocenil bych její odvalu, kdyby jí provázela stejná míra rozvahy a zvážení vlastních předpokladů a možností toto téma zvládnout. Název práce, sformulovaný po dohodě s vedoucím, vymezil její předmět jako diskuze a spory o fenomenu UPA a ohraničil ho hlavně prostorem 90. let a ukrajinskou společností. Těchto omezení se autorka žel nedržela nebo držela pouze nedostatečně: na řadě míst její výklad značně vybočuje za tento rámec. Svou práci definovala jako „historiografickou“ (s.4), ve skutečnosti se však soustřeďuje na určení ideologických a politických faktorů, které ovlivnily historiografii nebo práce jednotlivých autorů.

Autorčiny problémy začínají již ve velmi kusém úvodu, který měl vysvětlit autorský záměr, obsah a strukturu práce, zhodnotit stav pramenů a literatury. Ačkoli je přirozené, že se na bakalářskou práci nekladou stejné nároky jako např. na práci magisterskou, platí zásada, že úvod musí přihlédnout k složitosti a nárokům zvoleného tématu. Z tohoto hlediska v úvodu i v práci jako celku *postrádám* některé důležité věci.

Chybí v ní předně *přesné vymezení tématu*: jako historický fenomen UPA patří především dějinám západní Ukrajiny, je v tomto smyslu problémem, zakotveným regionálně; problémem celostátním se stává teprve v průběhu „diskuzí a sporů“, které jsou předmětem autorčiny práce. Hovořím o tom proto, že autorka vyzvedla střet mezi ukrajinským národním pojetím a pojetím ruským, resp. komunistickým a také střet mezi pojetím ukrajinským a pojetím polským, v němž opět akcentuje stanoviska autorů-komunistů. Její práce se však ve smyslu názvu má věnovat diskuzi a sporům v Ukrajině; pro obsah těchto diskuzí a sporů není důležitá přednostně polemika mezi ukrajinskými, ruskými či polskými, komunistickými nebo protikomunistickými stanovisky. Zařazení soudobých ruských a polských děl do práce vyžaduje proto objasnění a zdůvodnění, které zohlední jejich roli v ukrajinské diskuzi. U ruských děl autorka sice může doufat v „důvtip“ čtenáře, složitější je to však s literaturou polskou, kde „důvtip“ sám nepomůže. Slušelo by se zřejmě odkázat na souvislost fenomenu UPA s dějinami Polska, resp. Haliče a tuto souvislost podrobněji objasnit. Hovořím o problému ruské a polské literatury také a zejména proto, že *mimo autorčinu pozornost* z větší části zůstal „vnitroukrajinský“ kontext diskuzí a sporů, které přece nejsou podmíněny pouze jmenovanými motivy národní povahy. Jde hlavně o to, že vnímání národních dějin na východě, jihu a zčásti i ve středu Ukrajiny není shodné s jejich chápáním a vnímáním na ukrajinském západě, opírá se o jiný historický vývoj, o jiné události a prožitky (pomíjím přitom, že značnou část obyvatel Ukrajiny tvoří občané „neukrajinské“ národnosti). Tento faktor autorka ponechává stranou, v nejlepším případě ho redukuje na nikterak nedoložený generační rozdíl mezi myšlením mladé (nacionální) a staré (prosovětské a prokomunistické) generace. V práci tak zůstává nejasné, *v čem a jak hodnocení fenomenu UPA obráží problémy vlastního ukrajinského světa.*

Zmiňují se o tom také proto, že autorka se sice v celé práci výrazně soustřeďuje na ideologické určení jednotlivých děl nebo proudů, ale při hodnocení ukrajinské diasporní a nacionálně orientované literatury je jako faktor *pomíjí resp. mu nevěnuje dostatečnou pozornost*. Nacionální ideologie je ovšem rovněž ideologií a zkresluje skutečnosti. Aby nebylo omylu: Oceňují to, že si autorka citlivě všimla tragické situace západních Ukrajinců, kteří se po roce 1939 dostali mezi mlýnské kameny hitlerovské a stalinské politiky. Tím ovšem nikterak nemizí potřeba kritického zhodnocení nacionální, resp. diasporní ideologie (není mi z tohoto hlediska již např. vůbec jasné, proč autorka bez vysvětlení pominula nebo bagatelizovala odkazy nejen ruské, ale i polské literatury na krutosti a přehmaty UPA).

Vážným problémem v práci je také *používání pojmů*, jsou často přebírány z veřejné diskuze a autorka se přitom nezamýšlí nad jejich významem a výpovědní hodnotou. Zmínil jsem již, že chápu její snahu objasnit tragická a neřešitelná dilemata národního hnutí v západní Ukrajině. Nicméně tato snaha nemůže nic změnit na skutečnosti, že ze dvou nebezpečí, které za války ohrožovaly Ukrajince, tím horším a smrtelným nebylo nebezpečí ruské, ale nebezpečí německé a nacistické. Platí to nejen z hlediska celoukrajinského, ale i z hlediska evropského, světového a dokonce i německého. Nevím, proč by v dnešní ukrajinské diskuzi měly platit jiná měřítká.

Není mi zřejmé, co má autorka na mysli, když hodnotí postavení Ukrajiny v SSSR jako stav „okupace“. Jde o přenesení do Ukrajiny pojmů, které jsou používány v politické diskuzi na Baltu? Pojem „okupace“ zůstává v každém případě bez objasnění a zdůvodnění, ačkoli jeho používání má podstatné a pro Ukrajinu sotva příznivé důsledky. Platí to již o západní Ukrajině, neboť návrat k její „předokupačnímu stavu“ by znamenal návrat nikoli k Ukrajině, ale k Polsku a pokud jde o Podkarpatsko – k Česku nebo Slovensku. Pojem „okupace“ není však autorkou používán pouze ve vztahu k západní Ukrajině, ale i k Ukrajině jako celku. Nechci se zde zabývat historickou stránkou věci: autorka se dovolává nejen Simona Petljury, ale i hejtmanů a suverenity někdejších knížectví na území Ukrajiny. Ve smyslu její pojmolgie Ukrajinci za minulé světové války nebyli národem, který uvědoměle bojoval na straně protihitlerovské koalice, ale ruskými knechty, hnanými do války za nejistým, jejich národním zájmům snad dokonce odporujícím cílem. V práci je tak nevolky popřen základní smysl minulé války, která přece nebyla válkou proti „komunismu“ nebo „Rusům“, je nevolky popřen životní význam porážky nacismu pro Ukrajinu i pro evropské národy (také Čechy) a konečně stejně tak nevolky popřen i významný přínos Ukrajinců k vítězství nad nacismem. Daleko nejpodstatnějším důsledkem diskvalifikace ukrajinské státnosti v rámci SSSR jako „okupace“ je však zpochybnění platnosti právních aktů, zajišťujících celistvost dnešní Ukrajiny. Těmito řádky nechci přitom nikterak popřít, že postavení *Ukrajiny v rámci ruské říše a později SSSR a také neřešitelná dilemata ukrajinských nacionalistů* za války s nacistickým Německem zůstávají reálným a vážným problémem, zasluhujícím důkladné diskuze a výzkumu a hlavně nepředpojatého zhodnocení. Zůstává také potřeba kritické analýzy praxe národnostní politiky v SSSR a jejich často katastrofálních důsledků. Měli bychom však přitom dbát na přiměřenost pojmů a celé lexiky.

Nehovořím zde o nikterak okrajových problémech předložené práce. Negativa autorského textu spočívají hlavně v tom, že obsahuje mnoho ideologických tvrzení a nálepek, avšak pouze málo reálných argumentů, tím spíše pokusů o analýzu skutečností a argumentačního materiálu, obsaženého v literatuře. Autorka se pustila do problému, který všestranně přesahoval její síly. Četná tvrzení a pojmy, jimiž běžně operuje, zrcadlí dnešní stav zdaleka neukončené diskuze v Ukrajině a také v Rusku a Polsku. Byl bych ochoten ocenit její výkon pozitivněji než zde činím, kdyby svá tvrzení věcně analyzovala a argumentovala.

Pozitivní obsah práce spatřuji v pokusu vytvořit ideově zdůvodněný obraz historiografie UPA. Nezabýval jsem se a ani dnes se nezabývám speciální otázkou hodnocení UPA v literatuře a zejména v literatuře ukrajinské. Nemohu proto posoudit do jaké míry je autorčin obraz této literatury přesný a úplný (velmi málo se zabývá věcnými obsahy ideové a historiografické diskuze), spoléhám v tom na úsudek vedoucího práce. V metodě a v pojmovém arsenálu pokládám však práci za **nevyhovující**.

